

УДК 327(491.1)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.60.50>

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ІСЛАНДІЇ: СТРАТЕГІЯ КРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ, РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА СУБРЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРАХ

Юрій Тишкун

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут гуманітарних і соціальних наук,
кафедра політології та міжнародних відносин
вул. Степана Бандери, 12, 79013, м. Львів, Україна*

Підвищення ефективності реалізації курсу зовнішньої політики України в Європі пов'язане із максимальним врахуванням міжнародних позицій держав регіону – і великих, і середніх, і малих. Тому метою статті є дослідити сучасне зовнішньополітичне позиціонування малої держави Ісландії в різних просторових вимірах. Адже Ісландія є державою, курс зовнішньої політики якої недостатньо вивчено у вітчизняній політичній науці. Отож, будучи розташованою між Європою та Америкою, на перетині Атлантики і Арктики, ця острівна Республіка має декілька зовнішньополітичних ідентичностей водночас: американську, атлантичну, арктичну, європейську, північноєвропейську («нордичну»). Наголошено, що свою американську ідентичність Ісландія визнавати не хоче, хоча прагне користуватись перевагами «парасольки» безпеки США. Арктичною державою Ісландія є через своє географічне розташування. Однак великі держави не визнають за нею такої ідентичності, аби не мати ще одного претендента на поділ ресурсів, розташованих за Північним полярним колом. Європа визнає належність до себе острівної Республіки, але самі ісландці, як «європейці мимоволі», намагаються залишатись осторонь євроінтеграції. Доведено, що основну роль для обґрунтування курсу зовнішньої політики Ісландії відіграє її «нордична» ідентичність, спільна з рештою держав Північної Європи. Ця ідентичність, вкорінена в історичній та етномовній спільності народів регіону, відображена в ідеології «нордизму» – єдності народів і держав Північної Європи та їхній відмінності від решти континенту. «Нордизм» Ісландії втілюється в її участі в спільних «нордичних» інститутах і практиках. Зокрема, це підтримка скандинавської зовнішньої політики в ООН та інших міжнародних організаціях. Це спільний із державами регіону підхід до вирішення проблем міжнародної безпеки. Також це участь Ісландії у субрегіональних міждержавних організаціях і режимах (ринку праці і паспортному союзі, Північноєвропейському оборонному співробітництві (NORDEFCO), Раді міністрів, Радах парламентів держав: Північній, Балтійського моря, Баренцевій/Євроарктичній, Арктичній раді). Наслідком участі Ісландії в діяльності всіх цих структур є її роль у збереженні північної «зони миру» як в рамках Північної Ради і пов'язаних із нею міждержавних структур, так і в рамках НАТО та ООН. Результатом є домінування «нордичної» зовнішньої політики і міжнародної ідентичності Республіки над іншими векторами її міжнародної активності.

Ключові слова: Ісландія, зовнішня політика, «нордичні» держави, Північна Рада, NORDEFCO.

Постановка проблеми і актуальність. Злам старої (постбіполярної) глобальної міжнародної системи, який ми наочно спостерігаємо, змушує нас переосмислити місце і роль України в цій системі, зокрема її позиціонування і навіть самі критерії міжнародного позиціонування нашої держави. В умовах, коли окремі полюси міжнародної системи (США, Іран, РФ) перебувають в стані кризи, а інші (ЄС, зокрема його найпотужніші держави-члени, Індія, КНР) – в умовах невизначеності щодо вектора їхнього розвитку, застосування класичних критеріїв позиціонування малих і середніх держав щодо великих і

наддержав для прогнозування зовнішньої політики нашої держави тимчасово відходять на другий план. За таких умов основою для тимчасової самоідентифікації національної держави в ситуації трансформації міжнародної системи можна визначати неklasичні (для нашої держави) підходи, критерії та ідентичності. Одним з прикладів неklasичної зовнішньої політики в Європі з 1944 р. і дотепер є Республіка Ісландія (надалі – Республіка), яка має нетипові для решти європейських держав зовнішньополітичні ідентичність, позиціонування та курс, що робить її важливим для нас неklasичним дослідницьким кейсом, аналіз якого може пропонувати неортодоксальні способи вирішення проблеми позиціонування середньої держави в міжнародній системі в період деструкції її колишньої структури.

Огляд джерел та літератури. В Україні відсутні спеціальні дослідження політологів-міжнародників або дослідників політичних інститутів та процесів, присвячені Ісландії, окрім окремих довідкових (енциклопедичних) статей/нарисів. Наявні факти та оцінки про цю державу є на сторінках (або в контексті) наукових розвідок про інші «нордичні» держави та їхній курс зовнішньої політики, особливо Норвегію, Швецію та Фінляндію. Зокрема, Р. Жиленко згадує виникнення зовнішньої політики Ісландії в контексті боротьби США і Третього Рейху за цей острів [1]. Т. Богданова і А. Черевко розглядають, натомість, Ісландію як безсуб'єктного суб'єкта, де-факто, як арктичну державу, яку такою не визнають наддержави, що борються за реалізацію власних інтересів в регіоні навколо Північного полюса [3]. О. Коломієць [9] розглядає Ісландію як державу, яка через особливі стосунки зі США довго уникала глибокої інтеграції з державами регіону в безпековій, зокрема, оборонній сфері. М. Гладиш [4] та Н. Мурза [6] показують маргінальну роль Ісландії у виникненні та еволюції специфічної «нордичної» форми інтеграції держав. Лише вихід американських військ з регіону та з острова зокрема підштовхнув Рейк'явік до глибшої безпекової інтеграції з державами Скандинавії.

Серед західних дослідників О. Тунандер описує історію «нордичної» регіональної інтеграції за участі Ісландії, зокрема творення спільних політичних, воєнних, правових і соціально-економічних структур [5]. Л. Клерк та Н. Гловер [7] розглядають Республіку як учасника колективної публічної дипломатії держав регіону за кордоном. Натомість Б. Торхаллссон описує казус Ісландії як одного з перспективних членів ЄС, який не бажає вступати в Союз [2].

Виклад основного матеріалу. Об'єктивною основою визначення і формування національних інтересів кожної держави є її розташування в певному регіоні (проаналізоване з позицій політичної і економічної географії, геополітики, воєнної стратегії тощо). У цьому розумінні Ісландія – цікавий кейс використання типології держав згідно з її регіональним розміщенням, оскільки ця Республіка розташована на острові Серединно-Атлантичного хребта, рівновіддаленого від Європи та Північної Америки, вона є океанською, в повному розумінні цього слова, як і деякі менші острівні держави і володіння в регіоні Атлантики. Своєю чергою, через дії історичного чинника – заселення острова норвезькими вікінгами в один період із колонізацією Гренландії та Ньюфаундленду – Ісландію американці вважають, що вона належить до «Нового Світу» – Америки. Зокрема, так острів трактував президент США Ф. Рузвельт, який ініціював, щоб американські війська його окупували 1940 р., а потім її було легітимізовано саме під приводом того, що Ісландія (разом із Гренландією) – частина «Нового Світу» і що США, своєю чергою, «не визнають передавання і навіть її спроби [щодо] будь-яких територій, розташованих в Америці, від однієї неамериканської держави іншій» (нота США урядам Третього Рейху та фашистської Італії від 17 липня 1940 р. і рішення ОАД від червня 1940 р. [1, с. 155]). А втім, в Європі загалом і в Ісландії зокрема таке «рузвельтівське» тлумачення регіональної належності

Республіки не визнають, трактуючи її як питомо європейську країну (зокрема, визнавши її право подати заявку на вступ в ЄС 2009 р. [2], що є винятково правом держав, географічно розташованих в Європі).

З іншого боку, незважаючи на географічний факт, Ісландію не визнають арктичною країною, і з об'єктивних причин не визначають скандинавською державою, через що вона має проміжний географічний статус «нордичної». Ця Республіка, розташована на крайній півночі Атлантики, недалеко від Північного полярного кола, де-факто, одна з восьми арктичних держав планети, але, де-юре, вона не «приарктична», оскільки безпосередньо не прилягає до Арктики (Північного Льодовитого океану) і не відіграє в цьому регіоні провідної ролі [3, с. 67, с. 73]. Аналогічно вона не є Скандинавською державою, оскільки відповідно до фізичної географії розташована на згаданому острові посередині Північної Атлантики, а не на європейському півострові Скандинавія чи біля нього. Тому її дослідники обмежуються введенням Ісландії в ширший контекст – субрегіональної групи країн Північної Європи («нордичних») спільно з Скандинавськими державами, об'єднаних географією та історією [4, с. 27–28]. Причому головною з цих (географічних/зовнішньополітичних) класифікацій/ідентичностей для Ісландії, як суспільства та нації, є «нордична», зумовлена комбінацією мовно-етнічних, конфесійних та політико-культурних чинників, які поєднують цю країну із згаданим регіоном Європи.

Зокрема, «нордичність» Ісландії зумовлюють комбінація чинників історії, політики, особливо ідеології та релігії. Дія історичного чинника, зумовлена заселенням острова скандинавами, спричинила належність її населення до германців, передусім його близькість до норвежців та данців (етнічну і мовну). Скандинавська колонізація острова також зумовила його тривалі зв'язки з Норвегією та частиною Швеції (в рамках Кальмарської унії і Норвезько-Данської унії) – в Середньовіччі та в Новий час, і в Новітній час (до 1944 р.) – з Данією. У такий спосіб сформувались зовнішньополітична орієнтація та державний устрій країни, її однотипні з суспільствами Скандинавії політична культура та право [5]. Конфесійна належність також єднає Ісландію зі згаданим регіоном – первісний державний статус католицизму, який у всіх державах Північної Європи змінився на аналогічно одержавлене лютеранство. З середини ХХ ст. ісландці поділяють ідею та ідеологію «нордизму» – єдності народів і держав регіону Північної Європи (географічної, культурної і мовної) і, навпаки, підкреслення їхньої політичної, правової, культурної, зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної відмінності від провідних держав Західної Європи [6, с. 79–82].

Серед причин належності Республіки до «нордичних» держав – її спільна з ними безпекова інфраструктура та договірна база, ідентичність в міжнародній системі, яка відображає її статус як малої держави – члена групи невеликих, і тому рідко досліджуваних з погляду міжнародного іміджу та публічної дипломатії держав (на думку Л. Клерка та Н. Гловера) [7, с. 6–7], які поодинокі нездатні змусити «говорити про себе» решту міжнародної системи, особливо великі держави, не кажучи навіть про те, щоб змусити їх дослухатися до їхньої думки.

За цих умов Ісландія змушена координувати свої незначні ресурси з іншими малими державами регіону для спільного втілення: 1) ідеалу «доброї міжнародної поведінки» – «незалежної, незацікавленої і поважної», 2) образу держави, яка не проголошує моральні принципи в міжнародних відносинах, а мовчки втілює їх. Цей збірний міжнародний образ «нордичних» держав врешті-решт відображає позитивні спільні риси їхньої зовнішньополітичної поведінки на міжнародній арені, зокрема, в Генеральній Асамблеї ООН. Зразкова міжнародна поведінка надає «нордичним» державам колективного образу

глобальної «моральної влади», яка дозволяє їм впливати на ООН, дозволяє їхнім народам виступати перед глобальним громадянським суспільством як прихильників демократичного глобального управління і «справжнього мультилатералізму» в міжнародній системі [8, с. 3–5, с. 10–11, с. 16–24, с. 301–308].

В основі цього колективного образу «нордичних» держав лежать їхні спільні теоретична концепція колективної безпеки регіону (Північних країн) та практичні позиції щодо бачення і способу вирішення проблем зовнішньої політики і міжнародної безпеки (зокрема, засобом спільних миротворчих операцій ООН [5]). Цю усталену зовнішньополітичну позицію Ісландії та її регіональних союзників, частково успадковану з часів Холодної війни, доповнює її спільний з материковими країнами Скандинавії «нордичний» образ ззовні та внутрішня ідентичність її населення зсередини. Елементами такої «нордичної» зовнішньополітичної ідентичності Ісландії є її: всеосяжний підхід до проблем міжнародної безпеки (містить і «жорстку», і «м'яку» безпеку – держави, суспільства та індивіда; «класичні», «нові» та «гібридні» проблеми); міжнародне співробітництво як принцип формування та реалізації її курсів політики (зовнішньої та безпекової) спільної з рештою держав регіону; прагнення до активності та колективної суб'єктності держав Півночі на міжнародній арені; миротворча позиція в рамках міжурядових організацій (зокрема ООН, доповнена ЄС) і нейтралітет щодо конкретних військових конфліктів; активність в окремих сферах життя людства (права людини, безпека) і регіонах (Балтика, Арктика тощо) [9, с. 83–84, с. 86–87, с. 95–96] водночас із зовнішньоекономічною орієнтацією на ринок США. Крім того, Ісландія поділяє з рештою «нордичних» країн ідеї свободи, «нордизму», євроскептицизму; північної співпраці як проєкту обмеженої інтеграції в межах Північної Ради. Також Ісландію єднає із Скандинавією несприйняття ідей: наднаціональних інститутів загалом та делегування їм суверенітету зокрема; європейського федералізму. Протягом історії, починаючи з 1950–1970 рр., подібно до держав Скандинавії, Ісландія пасивно реагувала на інтеграцію Західної Європи в рамках ЄЕС до 1991–1992 рр., а після того не менш пасивно – на виникнення і розширення ЄС на основі ЄЕС.

Ці спільні теоретичні і практичні риси зовнішньополітичної ідентичності Ісландії та її сусідів по регіону, як «європейців мимоволі» [6, с. 78–82], незацікавлених у делегуванні власного суверенітету європейським наддержавним структурам, існували ще в період Холодної війни, попри відмінні між собою базові установки всіх «нордичних» держав щодо гарантій військової безпеки (для Фінляндії її гарантував СРСР, для Ісландії, Норвегії та Данії – США, а Швеція розраховувала виключно на озброєний нейтралітет). Це говорить про міцне історичне підґрунтя спільних зовнішньополітичних установок держав Північної Європи. В постбіполярний період згадані установки лише зміцнились, зокрема тому, що базовий для безпеки Ісландії Північноатлантичний альянс став важливим для захисту безпеки усієї Скандинавії на межі XX–XXI ст. [4, с. 33]. Остаточні безпекові та зовнішньополітичні установки й ідентичність Ісландії та держав Скандинавії синхронізувались із вступом Швеції і Фінляндії у НАТО після 24 лютого 2022 р. З цього моменту всі «нордичні» держави є членами Північноатлантичного альянсу. Всі вони тепер мають спільну північноєвропейську стратегічну культуру, засновану на ідеї «альянсу [менших держав] з сильнішим та успішнішим» [12, с. 27] партнером (США).

Розглядаючи мотиви формування і підтримки «нордичної» міжнародної ідентичності Ісландії як критерію (само)визначення її регіональної належності, треба врахувати як складові ісландської ідентичності, подібні до інших держав Північної Європи, так і риси країни, які її відрізняють від них. Зокрема, з одного боку, спільною з рештою держав регіону є ідентичність Ісландії як частини «сірої зони [в міжнародній системі через малі

розміри/показники «жорсткої» сили цих держав]» [5], зумовлена об'єктивним безпековим фактором – воєнно-стратегічним розташуванням регіону (Республіки та її сусідів) щодо уявної геополітичної фігури – «трикутника трьох центрів сили» (розробленого Р. Челленом), якою описують геополітичне розташування держав регіону та зовнішні безпекові загрози їм. Зокрема, на початку XX ст. «кутами» «трикутника» були Російська імперія/СРСР, Британія та Німеччина, зараз – РФ, ЄС і США.

З іншого боку, відмінністю Ісландії від решти «нордичних» країн в аспекті геополітичної ідентичності є її гіпертрофований атлантизм і формальна демілітаризованість (де-юре, відсутність Міністерства оборони та Збройних сил, незначні розміри інших силових структур Республіки) на тлі поміркованого атлантизму і мілітаризованої ідентичності скандинавських країн. Згадані риси ідентичності Ісландії випливають з того факту, що вона перебуває не всередині, а ззовні цього «трикутника» і не повинна балансувати між його «кутами» – міжнародними полюсами сили. Ба більше, вона завжди висунута на атлантичну «грань» одного його «кута» – американську і британську. Це зумовлює першочергову необхідність рахуватись зі стратегічними інтересами офіційного Вашингтона та Лондона (як гарантів військової безпеки й незалежності Рейк'явіка [9, с. 82–84]) та можливість ігнорувати інші «грані» та «кути» цієї геополітичної фігури, до яких Ісландія звертається лише за необхідності коригувати її ортодоксальну атлантичну (американську) зовнішньополітичну орієнтацію.

З огляду на таку (ортодоксальну) атлантичну ідентичність і позицію держави-клієнта США, яка донедавна (у 1941–2024 рр.) безумовно гарантувала їй безпеку, Ісландія навіть в роки Холодної війни не мала потреби балансувати своє розташування в згаданому «геополітичному трикутнику». Однак це змушена робити решта «нордичних» держав, позиції яких щодо конфронтуючих між собою європейських центрів сили різнилися, зокрема через факт воєнно-стратегічного розташування Скандинавських держав в материковій Європі. Це не лише ускладнювало розвиток «нордичного» співробітництва загалом, але й стосунків держав Скандинавії з Ісландією. Утім, після розпаду Варшавського блоку та СРСР в умовах постбіполярності міжнародне оточення «нордичних» держав гомогенізувалось, завдяки двом паралельним геополітичним процесам, які відбулись в материковій Європі: 1) поширенню НАТО на держави Центрально-Східної та Південно-Східної Європи, 2) трансформації ЄЕС в ЄС і його паралельному розширенню на згадані вище регіони Європи. Внаслідок цих двох процесів з трьох боків (крім кордону з РФ) «нордичні» держави оточені і Північноатлантичним Альянсом, і Європейським Союзом. Всі ці сприятливі геополітичні обставини спричинили появу північної «зони миру», частиною якої стала Ісландія. Ця «зона» відзначається такими рисами (за К. Арчером): мирними очікуваннями її населення; відсутністю конфліктів – міждержавних в регіоні, з державами інших регіонів; громадянських, військових операцій армій «нордичних» держав в інших регіонах (крім санкціонованих ООН) [10, с. 1–23]; перспективою створення механізмів підтримки цього миру (спільної оборонної і безпекової політики) в рамках оновлення угоди Гельсінкі, основоположної для Північної Ради [13].

Водночас інтеграція Республіки в «зону миру» Півночі зумовлювалась появою нових безпекових викликів, спільних для Ісландії та держав Скандинавії, зумовлених об'єктивною дією на них наслідків регіоналізації, європеїзації та глобалізації. З цими складними і витратними наслідками – зміною інституційного і проблемного контексту клімату міжнародної безпеки в регіоні, ні Скандинавські держави, ні Ісландія наодинці справитись не можуть. Тому вони спільно реагують на ці комплексні, гібридні (і «жорсткі», і «м'які») безпекові проблеми. Необхідність спільного вирішення цих проблем й сприяла зближенню

міжнародних позицій всіх держав Північної Європи, зокрема й Ісландії [9, с. 82–83]. Останнє, своєю чергою, дозволило компенсувати недоліки силового потенціалу кожної держави регіону сумуванням потенціалу їхньої «розумної» сили, раніше слабких наодинці і тому «невидимих» на геополітичній шахівниці. Водночас, безпековий вимір інтеграції Ісландії з її скандинавськими сусідами вимагав поглиблення її «нордичної» ідентичності, спільної з рештою регіону, прийняття нею політичної доктрини («північного світу») та інтеграції її зовнішньополітичного механізму із сусідами (в рамках Північної Ради), що дозволило їй експлуатувати у своїх інтересах цей сумарний потенціал сили північних країн, накопичений в нових геополітичних умовах.

Інструментом залучення Ісландії до північної «зони миру» є її участь в низці пов'язаних між собою «нордичних» субрегіональних міждержавних організацій і режимів: ринку праці і паспортному союзу, Північноєвропейському оборонному співробітництві, Раді міністрів, Радах парламентів держав: Північній, Балтійського моря, Баренцевій/Євроарктичній, Арктичній раді [9, с. 87].

Серед міжнародних організацій і режимів, які існують в рамках північної «зони миру», особливу роль для безпеки Ісландії відіграє Північноєвропейське оборонне співробітництво (NORDEFSCO). Йдеться про те, що Республіка, яка бере участь у цьому співробітництві з 2009 р., не має власних збройних сил і слабкий та незначний сектор безпеки загалом. Значення NORDEFSCO для Ісландії тільки зросло після переобрання на посаду президента США Д. Трампа, який своїми погрозами вивести Сполучені Штати з НАТО і забрати в Данії (найближчого партнера Ісландії) Гренландію, ставить під сумнів всю атлантичну ідентичність та зовнішньополітичну орієнтацію Республіки. Щобільше, віддалення сучасних США від решти членів НАТО та держав Європи зокрема, змушує Ісландію стати менш атлантичною і проамериканською державою і, навпаки, більш «нордичною», зокрема в безпековій сфері, в умовах, коли Ісландія вже не може однозначно розраховувати на безпекові гарантії США в рамках 5 ст. Північноатлантичного Договору, і ще не може розраховувати на аналогічні запевнення ЄС, оскільки не є його учасником.

До 2022 р. NORDEFSCO забезпечувала Ісландії лише формалізований механізм консультацій щодо мілітарної співпраці з рештою «нордичних» держав – як блокових на той час (Норвегія, Данія), так і позаблокових (Швеція, Норвегія). Однак, після «Декларації солідарності» держав Північної Європи, яка визначила NORDEFSCO як, де-факто, субрегіональний воєнний союз [9, с. 95–96] в рамках Північноатлантичного Альянсу, Ісландія має подвійний воєнний захист – як від НАТО загалом, так і від членів його, де-факто, субрегіонального союзу – Скандинавського Альянсу. Зараз через програми Співробітництва Ісландія координує з рештою держав регіону: 1) курси політики щодо забезпечення миру (NORDCAP – Nordic Defense Cooperation), 2) діяльність власних Директоратів – оборони МЗС і – безпеки Міністерства юстиції із міністерствами оборони держав-партнерів (NORDSUP – Nordic Defense Support), 3) обмін воєнними технологіями (NORDAC – Nordic Armaments Cooperation). Також NORDEFSCO забезпечує участь Ісландії у: Північному комітеті вищих посадовців у сфері безпеки (координація курсів політики міжнародної безпеки «нордичних» держав) [9, с. 90, с. 95]; спільному розвитку військового потенціалу держав регіону (через спільні патрулювання морських кордонів в Арктиці і контроль повітряного простору над Ісландією; створення об'єднаних підрозділів ВМС – для патрулювання морських кордонів та Скандинавського загону швидкого реагування – для участі в миротворчих операціях, спільної групи рятувальних служб – для подолання наслідків катастроф; уніфіковане тилове забезпечення силових структур Північних держав через їх спільні системи – боротьби з кібератаками, транспорту, медицини, супутниково, матеріального

забезпечення, освіти, воєнного управління тощо). Завдяки NORDEFSCO Ісландія також бере участь у спільних навчаннях силових структур і гуманітарних місіях держав Північної Європи. Результатом активності Ісландії в рамках NORDEFSCO, наприклад, була її участь в гуманітарній операції в Афганістані у 2001–2022 рр., яка тривала паралельно з воєнною операцією членів НАТО в цій країні.

Втім, участь Ісландії в північній «зоні миру» та її інституційній основі – NORDEFSCO обмежена через згадану вище специфіку: незначну безпекову компоненту зовнішньополітичного механізму Республіки. Так, міністерство оборони в країні відсутнє, а спеціалізована оборонна агенція – розпущена 2009 р. Їх функції розподілені між департаментами МЗС та Мінюсту. Збройні Сили, як організаційна структура та її відокремлені складові – Сухопутні війська, ВМС, ВПС, Національна Гвардія/Жандармерія, розвідка – відсутні. Їх окремі компоненти розподілені між згаданими вище міністерствами. Так, миротворчі сили, підрозділ з реагування на міжнародні гуманітарні кризи належать до МЗС. Натомість підрозділи Берегової охорони, контролю за повітряним простором, розмінування і контррозвідки підпорядковані Мінюсту [14; 15]. Щобільше, саме військові США, розквартировані на острові, мали статус Збройних сил Ісландії (IDF, Iceland Defence Forces) протягом Холодної війни. Через це внесок Ісландії у відповідні альянси мінімальний. Йдеться про діяльність її кораблів Берегової охорони у спільному підрозділі «нордичних» ВМС, акції спецпідрозділу «Вікінг» у рамках спільних миротворчих сил «нордичних» держав та участь ісландських рятувальників у спільному підрозділі боротьби з надзвичайними ситуаціями за кордоном. Як наслідок, Рейк'явік є реципієнтом глобального «суспільного блага» – міжнародної безпеки у формі північної «зони миру», яку надають у північноатлантичному регіоні – НАТО та його «нордичному» субрегіоні – NORDEFSCO. Таку можливість Республіки бути більше «споживачем», аніж «виробником» суспільних благ – міжнародних миру і безпеки – можна пояснити співвідношенням вигод/витрат від її членства в обох альянсах для інших учасників цих міжнародних структур. Формально наслідком участі цієї майже беззбройної Республіки у відповідних воєнних союзах для решти її членів (в першу чергу Норвегії та Данії – і в межах Північноатлантичного Альянсу [4, с. 33], і NORDEFSCO) є їх додаткові витрати (фінансові і воєнні – сил і засобів сухопутних військ та ВПС) на оборону (захист) цього атлантичного острова. Однак, фактично, ситуація є віддзеркаленою: відсутність безпекової співпраці Ісландії з рештою «нордичних» держав критична для національної (воєнної) безпеки останніх, через що останні готові бути «чистими» «донорами» безпеки для реципієнта – острівної Республіки. Її життєва важливість для них визначається тим, що острів є геостратегічною точкою (в термінології Дж. Фішера) – стратегічно-важливою територією, розташованою в центрі між океанськими проходами з Північного Льодовитого океану в Атлантичний (між Гренландією та Британськими островами) – G-I-UK [11] та зоною пересадки з літаків під час перельотів між Канадою та Північною Європою.

Завдяки цьому монопольному контролю над G-I-UK Ісландія може (не)допускати атомні підводні човни РФ, КНР з арктичних вод в атлантичні, подібно до того, як раніше вона контролювала вхід в атлантичні води підводних човнів – німецьких (під час Другої світової війни) і радянських (під час Холодної війни), ставлячи під загрозу потоплення океанські воєнні конвої Антигітлерівської коаліції та НАТО та під загрозу масованого (термо)ядерного удару мегаполіси на обох берегах Північної Атлантики. Аналогічно перекидання армійських кадрів і техніки з Канади (та США) в Північну Європу (і навпаки) неможливе без використання аеродромів і портів цього атлантичного острова. Відповідно, готовність членів НАТО і NORDEFSCO платити за захист слабкої у воєнному плані Ісландії як геостратегічної точки глобального значення, зумовлена їхніми

вигодами від захисту острова (його життєва важливість для виживання учасників цих альянсів під час масштабної війни).

Висновки. Отже, вплив географічних, політичних, безпекових і культурних чинників зумовлює те, що Ісландія має чотири основні виміри міжнародної ідентичності, які наразі доповнюються, а не конфліктують між собою: атлантичний, арктичний, європейський і «нордичний». Власне така класифікація векторів зовнішньої політики Ісландії дозволяє об'єктивно визначати цю державу водночас як атлантичну та проамериканську, «нордичну» – на основі критеріїв регіоналістики, фізичної та політичної географії і зумовлює пов'язані з цими визначеннями аспекти її національної ідентичності – як атлантичної держави (члена НАТО, близького союзника США) та «нордичної» (її суспільство – складова Північної Європи, але не зацікавленої у повній інтеграції з культурно чужою їй Західною Європою).

Однак, якщо атлантична ідентичність Республіки залежить в першу чергу не від її географічного розташування, а від розташування гарантів її національної безпеки – супердержав США та Сполученого Королівства, то її арктичну ідентичність зумовлено саме її географічним розташуванням (біля Північного Льодовитого океану) і геополітичними вигодами та ризиками, які з цього факту випливають, але ця ідентичність не зафіксована в міжнародному публічному праві. Своєю чергою, європейська ідентичність ісландців, як євроскептиків – «європейців мимоволі» є маргінальною і зумовлена впливом на неї масштабних і різномірних зв'язків з європейським материком, особливо із Скандинавським півостровом. До того ж незалежно від бажання ісландців цю їхню ідентичність визнає решта європейців, що юридично зафіксована їхнім членством в ЄАВТ та ЄЄП (європейському економічному просторі, ЕЕА) і в їхнім праві вступити в ЄС. На цьому тлі «нордична» ідентичність острівної держави і її громадян є найбільш видимою, істотною та багатовимірною. Належність Республіки до кола «нордичних» держав зумовлюють водночас її історія, географія, право, соціум, геополітика, спосіб мислення її населення (у тім числі стратегічна культура еліти) і його самопрезентація та зовнішнє сприйняття тощо. Ці чинники спричинено подібністю процедур прийняття зовнішньополітичних (стратегічних/безпекових) рішень «нордичними» елітами, спільними зовнішньополітичними установками Ісландії та держав Скандинавії, уніфікацією формування і реалізації курсів зовнішньої політики Республіки та решти «нордичних» країн, узгодженням їх зовнішньополітичних механізмів. Це зокрема, такі фактори, як географія (спільне розташування країн регіону на північній периферії Європи, біля Арктики), яка зумовлює подібність: бачення «жорстких» проблем міжнародної безпеки і «м'яких» глобальних проблем елітами і масами Ісландії та Скандинавії, способів їх рішення і визначає їх найзагальніші геополітичні вектори. Це спільна історія ісландців і скандинавів (від моменту заселення острова і дотепер, особливо, в період Холодної війни і постбіполярності). Ця історія сформувала спільні риси народів Півночі й підштовхувала їх до згуртування в поворотні моменти їхньої сучасної історії. Правовий вимір «нордичного» статусу Ісландії зводиться до уніфікації її законодавства із скандинавськими державами, як в рамках Північної Ради, так і в рамках пристосування права всіх держав Північної Європи до «спільної спадщини» ЄС, незалежно від того, чи ця «нордична» держава є членом Євросоюзу або ЄАВТ.

Міжнародний (інституційний) вимір «нордичного» статусу Ісландії зводиться до її членства в групі міжнародних організацій та режимів, пов'язаних із Північною Радою, які є структурними рамками міжнародної діяльності острівної Республіки і в регіоні та поза ним, а всередині країни – зумовлюють функціонування ісландського суспільства в рамках «нордичної» соціальної матриці. Остання, водночас, задає специфіку мислення ісландців

(їх орієнтація на колективне, консенсуальне вирішення зовнішньополітичних, зокрема безпекових проблем, за участі решти держав Північної Європи, намагання мирно вирішувати міжнародні проблеми в рамках ООН, а за їх невдачі миротворчих зусиль в рамках Об'єднаних Націй – за допомоги НАТО, особливо США, як провідного компонента Альянсу). Геополітичний (воєнно-стратегічний) вимір «нордичного» статусу Ісландії полягає в тому, що ця Республіка життєво важлива для вільного функціонування океанських і повітряних комунікацій регіону, його зв'язку зі США, Канадою, недопущення російських авіації і флоту до океанських районів запуску (не)конвенційних ракет малого і середнього радіусу дії, здатних уразити Скандинавію, що зумовлює спільні зусилля військових решти «нордичних» держав щодо недопущення загрози незалежності Ісландії, як небезпеки для себе.

Перспективи подальших досліджень. Поглиблення аналізу зовнішньої політики Ісландії вимагає деталізації її основного вектора – стосунків з окремими «нордичними» державами, зокрема їх виникнення та еволюції. Дослідження потребують і проблеми зовнішньої політики острова, доктринальні і правові засади її формування і реалізації.

Список використаної літератури

1. Жиленко Р. В. Західноєвропейська зовнішня політика США в період «Битви за Францію» (травень – вересень 1940 р.). *CARPATICA-KARPATYKA*. 2001. Випуск 10. С. 148–160.
2. Thorhallsson B. Iceland and European Integration. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 30 October 2019. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1035> (дата звернення: 29.03.2025).
3. Богданова Т., Черевко А. Арктичний регіон у зовнішній політиці США за адміністрації Д. Трампа. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2020. № 2. С. 66–75. URL: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2020.02.066> (дата звернення: 29.03.2025).
4. Гладиш М. Еволюція безпекової парадигми скандинавських держав протягом ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2019. Випуск 46. С. 27–36.
5. Tunander O. Nordic cooperation. *Nytt fra Norge for the Norwegian Ministry of Foreign Affairs*. 4 February 1999. URL: <https://web.archive.org/web/20050312142345/http://odin.dep.no/odin/engelsk/norway/foreign/032005-990418/dok-bn.html> (дата звернення: 29.03.2025).
6. Мурза Н. О. Країни Скандинавії на початковому етапі європейської інтеграції. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 2. С. 78–82.
7. Clerc L., Glover N., Jordan P. Histories of Public Diplomacy and Nation Branding in the Nordic and Baltic Countries: Representing the Periphery BRILL, 2015. 348 p.
8. Götz N. Deliberative Diplomacy: The Nordic Approach To Global Governance and Societal Representation at The United Nations. Dordrecht, 2011. 482 p.
9. Коломієць О. В. Безпекова парадигма Скандинавського нейтралітету: на прикладі Фінляндії та Швеції. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. Випуск 6. С. 81–98.
10. The Nordic Peace. Ed. by Clive Archer, Pertti Joenniemi. Taylor & Francis, 2003. 228 p.
11. Childs N. Gauging the Gap: The Greenland–Iceland–United Kingdom Gap – A Strategic Assessment. *The International Institute for Strategic Studies*. April 2022. 44 p.
12. Теміров Ю., Мандибура К. Концепція «фінляндизації» України. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2015. Випуск 36. Ч. 3. С. 25–31.
13. Decisions made at the 2024 Session of the Nordic Council. *Nordic Council*. 15 November 2024. URL: <https://www.norden.org/en/news/decisions-made-2024-session-nordic-council> (дата звернення: 29.03.2025).
14. Department of Public Security and Criminal Justice. *Iceland Ministry of Justice*. URL: <https://www.government.is/ministries/ministry-of-justice/about-the-ministry/departments-public-security-and-criminal-justice/> (дата звернення: 29.03.2025).

15. Organizational Chart. *Iceland Ministry for Foreign Affairs*. URL: <https://www.government.is/ministries/ministry-for-foreign-affairs/organizational-chart/> (дата звернення: 29.03.2025).

FOREIGN POLICY POSITIONING OF ICELAND: THE COUNTRY'S STRATEGY IN THE GLOBAL, REGIONAL AND SUBREGIONAL DIMENSIONS

Yurii Tyshkun

*Lviv Polytechnic National University,
Institute of the Humanities and Social Sciences,
Department of Political Science and International Relations
Stepana Bandera str., 12, 76014, Lviv, Ukraine*

Increasing the effectiveness of the implementation of Ukraine's foreign policy in Europe is associated with maximum consideration of the international positions of the states of the region – both «large», «medium» and «small». Therefore, the aim of the article is to investigate the modern foreign policy positioning of the «small» state of Iceland in various spatial dimensions. After all, Iceland is a state whose foreign policy has not been sufficiently studied in domestic political science. So, being located between Europe and America, at the intersection of the Atlantic and the Arctic, this island republic has several foreign policy identities at the same time: American, Atlantic, Arctic, European, Northern European («Nordic»). It is emphasized that Iceland does not want to recognize its American identity, although it seeks to use the advantages of the US security «umbrella». Iceland is an Arctic state due to its geographical location. However, the great powers do not recognize such an identity behind it, so as not to have another contender for the division of resources located beyond the Arctic Circle. Europe recognizes the island Republic as its own, but the Icelanders themselves, as «involuntarily Europeans», try to stay away from European integration. It has been proven that the main role in justifying the course of Iceland's foreign policy is played by its «Nordic» identity, common to the rest of the states of Northern Europe. This identity, rooted in the historical and ethnolinguistic community of the peoples of the region, is reflected in the ideology of «Nordism» – the unity of the peoples and states of Northern Europe and their difference from the rest of the continent. Iceland's «Nordism» is embodied in its participation in joint «Nordic» institutions and practices. In particular, this is support for Scandinavian foreign policy in the UN and other international organizations. This is a common approach with the states of the region to solving international security problems. This is also Iceland's participation in subregional intergovernmental organizations and regimes (Labor Market and Passport Union, Northern European Defense Cooperation (NORDEFECO), the Council of Ministers, the Councils of Parliaments of the states: the Nordic, Baltic Sea, Barents/Euro-Arctic, Arctic Council). The consequence of Iceland's participation in the activities of all these structures is its role in preserving the northern «zone of peace» both within the framework of the Nordic Council and related intergovernmental structures, and within NATO and the UN. The result is the dominance of the «Nordic» foreign policy and international identity of the Republic over other vectors of its international activity.

Key words: Iceland, foreign policy, Nordic states, Nordic Council, NORDEFECO.